

ROZHLEDY

Korespondence Jakuba Demla na pomezí dokumentu a básnického textu

POZNÁMKY A DILEMATA Z PRŮBĚŽNÉ EDIČNÍ PŘÍPRAVY*

Daniela Iwashita

Volná ediční řada Korespondence Jakuba Demla, kterou vydává od roku 2010 nakladatelství Dauphin, nepředstavuje klasický akademický ani nakladatelský „projekt“. Vznikla bezděčně z práce studentů edičního semináře v Ústavu české literatury a literární vědy FF UK, který pracoval v letech 2007 až 2011 a vytkl si obecnější a vzdálenější cíl: postupně poznávat básníkovu dílo a v souvislosti s ním soustřeďovat, přepisovat, edičně zpracovávat a komentovat jeho nepublikované dopisy a vytvářet jejich elektronický archiv.

Korespondence ve svém úhrnu zůstává pro svou početnost a přirozenou rozptýlenost nejméně poznanou a nejvíce ohroženou částí básníkovy písemného odkazu. Proto jsme s tehdejšími studenty a studentkami považovali za naléhavý úkol především dopisy vyhledávat, soustřeďovat a uchovávat. Dělo se tak v situaci, kdy jsme se ještě mohli zeptat posledních pamětníků a adresátů Jakuba Demla na jejich vzpomínky a dozvědět se o rukopisech dosud neznámých, skrytých nebo pozapomenutých.

V prvních letech jsme nepomýšleli na publikování edic, na počátku jsme s tím ani neměli žádnou zkušenost. Naším vzdáleným cílem bylo přispět badáním a opisy k budoucímu dokončení výboru z celoživotní básníkovy korespondence, který byl už v obrysech rozvržen v samizdatové edici VBF a měl by jednou dovršit jinak dokončené Dílo Jakuba Demla v uspořádání

* Tato zpráva vznikla z referátu předneseného na IV. textologickém kolokviu „Edice korespondence: průniky, shody a rozdíly textologického a archeologického přístupu“, jež pořádal 20. září 2012 Masarykův ústav AV ČR s Ústavem pro českou literaturu AV ČR. Za pozvání děkuji Michalu Kosákovi a Jiřímu Flaišmanovi. Za prvotní podnět k tomuto článku vděčím organizátorovi kolokvia a jednomu z editorů korespondence T. G. Masaryka Janu Bílkovi. Za pomoc při redakci první verze textu velmi děkuji Haně Kábové, za připomínky k druhé verzi Markétě Kořené.

Bedřicha Fučíka a Vladimíra Binara (DEML 1978–1983; k rozvrhu viz FUČÍK — BINAR 2000).

I. Poznámky o dosavadním bádání a edicích

Právě Vladimír Binar se věnoval Demlově korespondenci soustavně a dlouhodobě jako autor či iniciátor edic. Zpočátku, zejména v osmdesátých letech 20. století, připravoval v rámci samizdatu strojopisné edice korespondenčních souborů: mj. dopisy Vítězslavu Nezvalovi, Janu Amosu Vernerovi, Čenku Vořechovi, Marii Tischlitzové či soubor korespondence Vladimíra Holana, Jakuba Demla a Vlastimila Vokolka, respektive dopisů a dalších textů Vítězslava Nezvala, Jakuba Demla a Vladimíra Holana (viz *BIBLIOGRAFIE* 2011); v rámci samizdatu vznikl i strojopisný opis Demlových listů Josefu Florianovi, který pořídil Jaroslav Staněk. Od počátku devadesátých let pak Vladimír Binar sám či se spolupracovníky postupně vydal několik časopiseckých edic Demlových dopisů, např. Vítězslavu Nezvalovi, Marii Kalašové, Bedřichu Fučíkovi či Triolog Nezval — Deml — Holan. Jeho žáci z FF UK dále opisovali cenné rozsáhlé korespondence (například Markéta Kořená dopisy Evermodu Vladimíru Balcárkovi, Tereza Riedlbauchová malý výběr z listů Františku Bílkovi) a v této práci později pokračovali i studenti ze seminářů, které vedla Markéta Kořená (tak vznikl například opis rozsáhlé básnickovy korespondence Antonii Svobodové, který opatřila Lucie Bartoňová).

Binarovy edice obecně nejsou zaměřeny jen dokumentárně, soustředí se na básnické slovo. Výrazným příkladem je pásmo *Triolog*, sestavené ze vzájemné korespondence i dalších textů Jakuba Demla, Vítězslava Nezvala a Vladimíra Holana (DEML 1996b). Vladimír Binar v edicích co nejméně komentuje, ediční vstupy omezuje na minimum, básnické výpovědi či dialogu dává vyniknout především kompozicí pásma. Jeho edice nás mohou inspirovat nejen tím, že vynášejí na světlo konkrétní neznámé texty, ale také účinnými dramaturgickými postupy, jimiž je otvírají čtenářům či posluchačům a uvádějí je do souvislostí. V tom ostatně do značné míry navázal na kompoziční práci Jakuba Demla, který řadu knih vystavěl ze starších textů, a často právě z dopisů.

Z ediční a badatelské práce Vladimíra Binara i jeho žáků jsme čerpali nejvíce a vyšli jsme z nich. Demlovy listy však od počátku devadesátých let přístupnější i další badatelé, editoři i čtenáři Demlova díla. V roce 1991 vzniklo sružení Dědictví Jakuba Demla, které vydávalo básnickovy knihy v nakladatelstvích Jota: Arca Jimfa, Votobia a Vetus Via. V *Listech přátel Dědictví Jakuba Demla* byly nově publikovány též jednotlivé básnickovy dopisy a později z tohoto okruhu vzešly dva výběry dopisů: jeden z čtyřicátých a padesátých let 20. století, jež připravil Jiří Olič s Markem Nekulou (IDEM 1998), druhý Oličův výběr listů z let třicátých (IDEM 1999a). V posledním dvacetiletí vydali další editoři nezávisle na sobě básnickovy listy určitému adresátovi: knižně například faksimilia dedikací a dopisů Martinu Janu Vochočovi (ed. Vladimír

Kaiser [IDEM 1996a]), dopisy Josefu Battovi (edd. Mojmír Trávníček a Jiří Hrabal [IDEM 2001]) a vzájemnou korespondenci s Josefem Váchalem (ed. Marcela Mrázová [IDEM 2005]), časopisecky mj. edice dopisů Marii Bačákové (ed. Petr Holman [IDEM 2005]) a výbor z listů Jaroslavu Durychovi (ed. Michal Charypar [IDEM 2006]). Existují však i opisy dalších listů, které tiskem nevyšly a které pořizují zájemci o Demlovo dílo (jako příklad lze uvést listy básníku Antonínu Bartuškovici z počátku padesátých let, jež objevil a přepsal knihkupec Josef Lacman), nebo vznikají jako studentské práce na jiných vysokých školách (například Kateřina Ševčíková pod vedením Petra Komendy připravila edici dopisů Jakuba Demla Timotheu Vodičkovi).

Několikasemestrální seminář, z nějž nakonec vzešla edice Korespondence Jakuba Demla, se primárně zaměřil na opisy a pořádání souborů nezveřejněných dopisů, které měly vždy jednoho určitého přímého adresáta a **započaly** v prvním, korespondenčně nejbohatším (alespoň pokud jde o dochované **nepublikované** dopisy) období básníkovy psaní, tedy zhruba před rokem 1917, respektive 1918.¹ Část z nich byla v tomto období i ukončena (například dopisy Josefu Ševčíkovi, Marii Tischlitzové, Antonii Svobodové či dochovaný soubor listů Matěji Fenclovi), ale podstatná část třeba s přestávkami pokračovala (jako dopisování s Otokarem Březinou, Františkem Bílkem nebo Josefem Florianem), některé až do konce Demlova života (kupříkladu s Evermodem Vladimírem Balcárkem či s Jaroslavem Durychem). V rámci semináře postupně vzniklo šest diplomových prací, zaměřených zejména na rozsáhlé a edičně náročné soubory listů: vzájemnou korespondenci Jakuba Demla a Františka Bílka zpracovala Iva MRÁZKOVÁ (2010), dopisy Matěji Fenclovi Šárka KOŘÍNKOVÁ (2010), dopisy Evermodu Vladimíru Balcárkovi Lenka ŽEHROVÁ (2011), dostupné rodinné dopisy Klára MOLDOVÁ (2012) a dopisy Josefu Florianovi uspořádal Igor PEJCHAL (2013). Eliška Davidová sestavila bibliografii Demlových časopiseckých publikací (DAVIDOVÁ 2012). Další studenti zpracovali několik desítek menších písemných či seminárních prací, jejichž součástí byly edice v rozpětí od jednoho do zhruba padesáti dopisů. Z prepisů a edic postupně vznikal společný neveřejný webový archiv, v němž mohli studenti své práce a informace o dopisech z téhož období sdílet.

1 V roce 1917 Demlovou dílo vstupuje do druhého cyklu (viz BINAR 2010: 233) a v té době se proměňuje i funkce dopisu v básníkově díle: dopisy odeslané či přijaté se stávají podstatnou a někdy hlavní stavební součástí Demlova osobního periodika *Šlépěje* (1917–1941). V roce 1918 umírá jedna z klíčových adresátek Demlových listů i knih Eliška Wiesenbergerová a tím se uzavírá celý korespondenční okruh témat, který s tímto vztahem souvisel. Obměňuje se a značně rozšiřuje i okruh adresátů. Téhož roku se básník seznamuje s první vydavatelkou svých knih a životní přítelkyní Pavlou Kytlicovou, s níž na začátku dvacátých let zakotví v Tasově. Tím skončí i dvacetileté období putování a občas i bezdomoví a častých změn adresy.

První svazky Korespondence vznikly nakonec spontánně z několika větších souborů dopisů zejména díky osobnímu vkladu editorek i objevnosti zpracovaných edic. Knižní řada fakticky založily tři práce Šárky Kořínkové a Ivy Mrázkové (DEML — ŠEVČÍK 2010; DEML — FENCL 2011; DEML — BÍLEK 2012), jež společně i každá zvlášť uplatnily v edicích bohemistickou a historickou přípravu. V kompozici svazků sledovaly přirozené možnosti členění knih nejen na základě nalezeného materiálu, ale i jeho prázdných míst. Podstatným momentem byl též zájem a důvěra nakladatele Daniela Podhradského, který měl původně v úmyslu vydávat knihy korespondence paralelně s básníkovým dílem.²

Knižní řada koncipovaná od počátku na principu „co adresát, to svazek“ může představit pouze některé souvislejší a početnější soubory básnickových listů (dosavadní svazky čítají od 48 do 362 korespondenčních jednotek), mimo ni však stále zůstává mnoho solitérních dopisů i početně slabší soubory, které přesto mohou obsahovat vrcholné texty Demlovy epistolografie, významné úvahy o díle nebo životopisné dokumenty. Jedna příležitost zpřístupnit i tyto listy se absolventům semináře naskytla v roce 2011, kdy byl Demlovým dopisům věnován celý sborník Literárního archivu PNP v Praze, nazvaný *KOMU svěřiti tento list? Korespondence Jakuba Demla do roku 1918 (KOMU? 2011)*. Sborník obsahoval studie a zprávy o dosavadním poznání Demlových dopisů z této doby a čtrnáct kratších edic: kromě neznámého raného listu Otokaru Březinovi (ed. Petr Holman) a nově nalezených dopisů F. X. Šaldovi (ed. Šárka Kořínková) to byly především soubory listů Marii Tischlitzové (edd. Igor Pejchal a Michaela Němcová), S. K. Neumannovi a Boženě Hodačové-Neumannové (edd. Barbora Kulhavá, Petra Klimešová a Tereza Tvardíková), Růženě Svobodové (ed. Lucie Marková), Jindřichu Skopcovi (ed. Vladimíra Staňková), Leopoldě Tenorové (ed. Lenka Žehrová), Aloisi Hlavinkovi (ed. Iva Vedralová) i jednotlivé listy Oldřichu Novotnému (ed. Jana Sieberová), Alfonsi Sauerovi (ed. Klára Choulíková), Bohumíru Šmeralovi (edd. Barbora Hušáková a Michal Hořejší), Marii Majerové (ed. Dagmar Plamperová) a Richardu Weinerovi (edd. Markéta Holanová a Barbora Chybová).

Škála adresátů a stylů

Už předchozí kusý výčet adresátů jednoho období napovídá, že Jakub Deml byl sám o sobě jakýmsi nezávislým duchovním a kulturním centrem: jakožto kněz, který pracoval mimo církevní správu, jako horlivý spolupracovník a dočasně i vydavatel Florianaova Studia (1904–1911) a poté jako spisovatel, který sám vydával a distribuoval svá díla, si dopisoval zároveň s viditelnou

2 Tento záměr nelze v současnosti uskutečnit. Dva roky po jeho zveřejnění zakoupilo licenční práva na vydávání díla — s výjimkou korespondence — nakladatelství Academia a v roce 2013 zahájilo vydávání básnických Sebraných spisů. Autorská práva na dílo se uvolní v roce 2031.

uměleckou, kulturní i církevní elitou své doby. V jeho listech však můžeme vystopovat ještě jinou — skrytou — elitu: patří k ní čtenáři a čtenářky, kněží, učitelky, překladatelé nebo mecenáši, kteří se s velkou účastí podíleli na básnickově díle, avšak nepatří k prominentním (či vůbec povšimnutým) postavám literární historie. O některých z nich se nedočteme ani v Demlových knihách, anebo se o nich dozvíme velmi málo, přestože některým adresoval jeden z nejotevřenějších, nejvřelejších a nejpůsobivějších dopisů. Svědčí o tom jednak již publikované listy Marii Tischlitzové, kněžším Josefu Ševčíkovi, Matěji Fenclovi a Evermodu Vladimíru Balcárkovi, jednak dosud nevydané dopisy jaroměřické učitelce Antonii Svobodové.

Udivující přitom není jen počet těchto adresátů, ale i jejich spektrum. Tomu odpovídá i bohatá stylová škála Demlových dopisů. Jinými slovy, adresát je v básnickově korespondenci (ostatně i v jeho díle) podstatným stylo-tvorným faktorem, a tedy vhodným (ačkoli ne jediným) klíčem k pořádání jednotlivých knih Korespondence.

Příjemci Demlových dopisů pocházeli z rozmanitých prostředí a někteří z nich byli v daném období pro básníka podstatnými partnery, inspirátory, důvěrníky, případně oponenty. Kromě dopisů již jmenovaným „neznámým“ adresátům patří k nepublikovaným rozsáhlým celkům vhodným ke knižnímu uspořádání například korespondence s Josefem Florianem, Jaroslavem Durychem, s výtvarníky Josefem Richardem Markem či manželi Čňkem a Marií Vořechovými, s vídeňským slavistou, publicistou a diplomatem Jaromírem Doležalem Pojezdným, dále s redaktory a spisovateli z okruhu Katolické moderny Karlem Dostálem-Lutinovem, Sigismundem Bouškou, Vilémem Bitnarem či Františkem Kašparem.³ Velmi torzovitá, pro básnickovo dílo i biografii však podstatná je korespondence s blízkým přítelem, knězem Josefem Polákem (ta se vzácně dochovala ve velkém počtu pouze z adresátovy strany) a s jeho bratrem Františkem či Demlova korespondence s vlastní rodinou.

Z již publikovaných, avšak v této podobě dnes již nedostupných korespondenčních celků je prvořadě znovu a ve větší úplnosti vydat Demlovy vzájemné dopisy s Otokarem Březinou a F. X. Šaldou, které jsou významným literárněhistorickým pramenem i cenným básnickým dokumentem, který se navíc v řadě textů významně prolíná s Demlovým dílem a může osvětlit některá jeho „temná“ místa.⁴

3 Zejména u redaktorů z okruhu Katolické moderny se nabízí i skupinový klíč k uspořádání svazku, podobně jako u listů s bratry Polákovými nebo u korespondence s rodinou. Podobný postup kompozice „skupinového“ svazku zvolili například editoři korespondence T. G. Masaryka se staročechy či se slovenskými představiteli (MASARYK 2008, 2009).

4 Korespondence s Otokarem Březinou má v básnickově knižním díle a epistolografii výjimečné postavení i tím, že ji jako jedinou vydal sám Jakub Deml více méně celou

Kvantum dopisů

Demlových listů je extrémně mnoho. Pouze pro přiblížení proporcí lze uvést srovnání s nedávno vydanou korespondencí dvou klasiků české literatury. Dochovaná **odeslaná i přijatá** korespondence Boženy Němcové z let 1844 až 1862 (NĚMCOVÁ 2003–2007) čítá téměř sedm set dopisů. Znamých **odeslaných** listů a vzkazů Otokara Březiny z let 1884 až 1929 (BŘEZINA 2004) jsou téměř dva tisíce. Počet dochovaných dopisů Jakuba Demla ještě zdaleka neznáme, víme však, že jen soubory, které začaly vznikat už před rokem 1918 a k nimž máme přístup, obsahují nejméně 3 800 dopisů a vzkazů (z toho asi 2 400 Demlových), tedy více než všechny dochované listy Otokara Březiny i korespondence Boženy Němcové dohromady. O dalších souborech dopisů, které začaly vznikat až ve dvacátých, třicátých, čtyřicátých a padesátých letech 20. století, ucelený přehled ještě zdaleka nemáme, avšak z básnickových knih i archivních inventářů je zřejmé, že si až do své smrti dopisoval s desítkami dalších adresátů. Pouze přibližně odhaduji, že ve veřejně dostupných archivních fondech by mohlo celkově být kolem 3 000 básnickových dopisů, je však velmi pravděpodobné, že mnoho se jich nachází také v soukromých sbírkách.

Dohledat tyto listy v co největší úplnosti je úkol prvořadý a pravděpodobně potrvá několik desetiletí. V současnosti je díky zmíněným editorům a práci několika desítek studentů opsáno a v nějakém stupni i edičně zpracováno zhruba 2 000 dopisů.

Rozptýlenost

S kvantem dopisů je spojena i jejich značná rozptýlenost mezi různé vlastníky. Jsou uloženy v desítkách fondů LA PNP v Praze, v Zemském archivu v Opavě — pracovišti Olomouc — či v Moravském zemském muzeu v Brně, v různých regionálních archivech a soukromých sbírkách. Dřívější badatelé a autoři zmíněných průkopnických edic měli ke korespondencím uloženým v institucích neskonalé obtížnější přístup. Nyní naopak archivy a muzea obecně vycházejí badatelům vstříc. I vzhledem k dnešním technickým možnostem nebyly zřejmě nikdy pro podobné bádání v českých archivech lepší podmínky.

Bohatým zdrojem dopisů jsou básnickovy vlastní knihy (zejména takzvané knihy deníkové, platí to také o většině svazků *Šlépějí*). Jakub Deml se v nich lecky vrací i k velmi starým listům, přijatým, ale i vlastním odeslaným, které si

---

chronologicky ve dvou knihách (BŘEZINA 1932, DEML 1933) jako „literárněhistorický dokument“, jak uvádí v předmluvě k vlastním dopisům (s. 7). Březinovy listy vyšly poté i v souborném vydání jeho korespondence (BŘEZINA 2004), avšak oboustranně a s později nalezenými doplňky (mj. KOMU? 2011: 140–142) korespondence dosud nevyšla. Dopisy s F. X. Šaldou byly sice publikovány oboustranně (ŠALDA — DEML 1969), ale dnes je tato vzácná korespondence nedostupná, navíc k ní byly nalezeny dodatky (ŠALDA 1973; KOMU? 2011: 315–318).

uchoval v opisech. I proto se potřebují sestavovatelé jednotlivých knih Korespondence opřít o podrobnou rešerši díla vždy s ohledem na daného adresáta.

Nejméně probádaným a nejméně předvídatelným zdrojem jsou soukromé sbírky. Vlastní je jednak sběratelé (Demlovy dopisy se prodávají na aukcích a v antikvariátech za vysoké ceny), jednak lidé, kteří mají ke korespondenci osobní vazbu, ať už to jsou čtenáři básníkovy díla, anebo přímo adresáti dopisů či jejich příbuzní. Je jen malá část těch, kteří nesouhlasí s opisem a vyfotografováním dopisu, případně očekávají za jejich zapůjčení honorář, který jim bohužel jakožto badatelé nemůžeme poskytnout. Uvažuje-li vlastník dopisů o jejich prodeji, doporučujeme mu, aby je přednostně nabídl Literárnímu archivu Památníku národního písemnictví, který spravuje obsáhlý Demlův fond, případně dalším institucím, které o příbuzné fondy pečují.

Právě publikace v rámci souvislé edice Korespondence nám otevřela cestu k dalším neznámým listům z těchto zdrojů: například k dopisům Jakuba Demla staršímu bratru Antonínovi a vzpomínkám jeho vnučky, básníkovy praneteře Marty Milotové (MILOTOVÁ 2011), listům Josefu Pražákovi či básníku a knězi Františku Kašparovi. Současně jsme se tak setkali s lidmi, kteří mají k těmto dopisům, k Demlovu dílu či osobě nebo k jeho adresátům blízký vztah a často mají i hluboké znalosti reálií, k nimž se dopisy vážou.

Různá znění téhož dopisu

Některé básníkovy listy se dochovaly ve více zněních, případně verzích či redakcích (variantách).⁵ Vedle přijatých listů se v Demlově pozůstalosti dochovala řada jeho vlastních dopisů, které mu dílem byly vráceny (to je případ dopisů, které napsal Matěji Fenclovi), ale někdy jde o neodeslané opisy, které zřejmě zamýšlel buď aktuálně, anebo v budoucnu publikovat. Další znění (zpravidla zredigovaná) se pak vyskytují přímo v Demlových knihách a některé listy též v pozdějších strojopisných opisech či edicích.

Edice Korespondence Jakuba Demla vychází primárně z rukopisů odeslaných listů (které se obvykle nacházejí ve fondech příjemců), avšak registruje i další, zpravidla pozdější znění. Ta reprodukuje vždy, když není rukopis zaslaný adresátovi k dispozici, a rovněž jako druhou verzi či redakci původního dopisu v případě, že se od něj výrazně liší.

Díky tomu, že jeden a týž dopis můžeme v řadě případů číst jak v rukopisu (ten někdy navíc i v autorských opisech), tak jako součást jeho tištěného

5 Obecný termín *znění* označuje každý jednotlivý textový pramen, „někdy tak s jasným rozlišením označujeme texty, mezi nimiž jsou rozdíly jen nepatrné nebo žádné [...]. Znění, která se od sebe liší větším počtem úprav, nazýváme *verze*. Jestliže jsou mezi textovými prameny podstatné rozdíly zasahující tematickou, syžetovou, kompoziční nebo i jazykovou výstavbu díla, mluvíme o různých *redakcích* (variantách) díla“ (EDITOR A TEXT 2006: 20).

knížního díla, vidíme, jakým způsobem Jakub Deml dopisy nejen redigoval (tedy technicky řečeno: opravoval, upravoval, krátil, doplňoval), ale vskutku přetvářel zasazením do nových souvislostí. Téměř vždy v kompozici knihy porušoval chronologii, nejednou zatajil adresáta, a někdy dokonce potlačil veškeré identifikační rysy dopisového žánru.

Pozornost si však zaslouží také tištěná znění velmi blízká rukopisům. Právě na nich můžeme sledovat některé autorovy jemné redakční postupy, typy a tendence oprav i jevy, do nichž při převodu rukopisu do tištěné podoby **nezasahoval**.⁶ Podobná srovnání můžeme vzít v úvahu zejména při dilematech, zda je určitý konkrétní jev bezděčný, či dobově uzuální, anebo zda jde o prvek jazyka či stylu, který autor opakovaně potvrdil, nebo naopak konzistentně měnil i jako redaktor vlastního tištěného díla.⁷

II. Dilemata ediční přípravy a dosavadní řešení

Vztah dopisů k dílu a k realitě

Dopis je pro Jakuba Demla podstatný útvar. Z autentických dopisů vystavěl řadu takzvaných deníkových knih, jako je *Rosnička* (1912), *Domů* (1913), *Pro budoucí poutníky a poutnice* (1913), *Do lepších dob* (1927), *Jugo* (1936), více svazků

6 Širšímu srovnání originálů a tištěných verzí dopisů Otokaru Březinovi (DEML 1933) věnovaly referáty v letním semestru 2008 Olga Hromadová (provdaná Zitová) a Tereza Šimečková (nyní Tomášová). Podle jejich zjištění byla znění v rukopisech i knize téměř totožná. Zachována byla interpunkce, původní podoba záhlaví i umístění datací, sjednocena byla jen grafická podoba uvozovek, naopak tištěná znění nezachovávají žádná grafická zdůraznění či kresby. Oba referáty zaznamenaly rozepisování jednomístných číslic, vzácné úpravy se týkaly formálního pravopisu a kvantity zájmen i v základu slov, sporadicky též slovosledu a nesystematicky psaní velkých písmen. Výsledky této sondy jsou pouze podpůrné, protože tyto listy opisoval i korigoval Jan Amos Verner, sám Deml dokonce v úvodu knihy prohlašuje, že knihu „až na několik prvních stránek vůbec nečetl“ (IBID.: 7). Lze však předpokládat, že Verner následoval autorovy instrukce. Celkově usiloval o maximální věrnost originálu a přitom se držel postupů, které při autorské redakci vlastních tištěných prací několikrát uplatnil i Jakub Deml a které směřovaly zejména k plynulosti textu (rozepisování čísel či zkratek). Vlastní Demlovy redakční postupy zřetelněji vyplnou teprve z širšího porovnání různých rukopisných a tištěných verzí dopisů i jiných textů.

7 Jedním z příkladů jsou básníkovy občasně, zdánlivě bezúčelné pomlčky na konci odstavců, které se nepravidelně objevují například v dopisech Františku Bílkovi. V ediční praxi je obvyklé tyto pomlčky odstraňovat. Jakub Deml je však v knihách komponovaných z vlastních dopisů zachovává (například v knize *Do lepších dob* z roku 1927). Pravděpodobně nejsou pouhou značkou odstavcového členění, vyznačeného v době dostatečně odsazením. Vyskytují se zpravidla na konci zvolacích vět po vykličníku. Na základě této básníkovy redakční praxe jsme je zachovávali také.

Šlépějí aj. Zároveň principy významové výstavby dopisu (zejména oslovení, zaměření na druhou osobu, naléhavost, zakotvení v konkrétním čase a místě) tvarují celé básnickovo dílo i v jiných žánrech (podrobněji IWASHITA 2011). Asi nejnázornějším příkladem dopisové stylizace je kniha *Zapomenuté světilo* (1934), psaná jako fiktivní odpověď skutečnému adresátovi na dopis autentický, ale také by bylo možné poukázat na řadu společných rysů s dopisem i v básnickových snových prózách nebo lyrických apostrofách. Tímto zásadním a záměrným průnikem s vlastním dílem se Demlova epistolografie výrazně liší od jiných korespondencí, které můžeme vnímat jako souvislé literární dílo až dnes, kupříkladu zmíněné dopisy Boženy Němcové či Otokara Březiny. Rukopisy Demlových dopisů tedy mimo jiné patří k podstatným textovým pramenům celého knižního či tištěného díla a umožňují poznat jeho genezi.

Listy do díla nezahrnuté ovšem výrazně převažují. I tyto nepublikované dopisy bývají silně zaměřeny na **slovo** jako na znak, nesou výraznou poetickou funkci (viz JAKOBSON 1995: 74–105). Demlova soustředěná pozornost ke slovu se však touto funkcí zdaleka nevyčerpává, veškeré jeho psaní je od počátků neseno myšlenkou vtěleného, živého **Slova** v duchu Janova evangelia (Jan I,14). Jakožto básník a zároveň kněz aktualizuje slovo nejen jako zvuk či význam, ale také jako žitou a sdělovanou skutečnost. Jestliže slovo může oslovit druhého a vyjádřit lásku a jestliže může alespoň nepřímou, v náznaku poukázat k tajemství, Deml se této možnosti nezříká ani v díle, ani v dopisech. Jistě lze mezi jeho listy najít i zcela věcné vzkazy (kupříkladu tiskařům), ale obecně platí, že tento pisatel si nešetřil ani poezii, ani srdečnost nebo naléhavost pro tu nebo onu příležitost či oblast svého psaní (pokud je vůbec možné je nějak oddělovat).

V nezveřejněných dopisech se tedy setkáváme s básnickými výpověďmi, jejichž aktuálnost silně přesahuje okamžik svého vzniku, a přesto je pisatel do svého tištěného díla nezahrnul. Sám přitom na konci života zdůrazňoval prioritu vydání díla před jakýmkoli „písemnostmi osobního rázu“, které podle vyjádření ze smlouvy s pověřeným editorem díla Timotheem Vodičkou z roku 1957 nemají být publikovány, dokud nevyjde celé souborné dílo tiskem (FUČÍK — BINAR: 226). Dílo Jakuba Demla doposud vyšlo pouze v samizdatu (DEML 1978–1983), a korespondence tedy referuje do značné míry o něčem, co čtenář nemá k dispozici.

Právě tento fakt jsme měli na zřeteli při sestavování edičního aparátu. Proto komentáře a věcné vysvětlivky v první řadě orientují čtenáře na vazby s dílem: 1. upozorňují na konkrétní dopisy jako na textový pramen nebo předobraz textů publikovaných později v knihách; 2. zařazují do knih korespondencí i publikované dopisy témuž adresátovi, které se buď v rukopisech nedochovaly, anebo se od rukopisné podoby podstatně liší; 3. identifikují básnickovy knihy, texty (včetně méně dostupných nebo vydaných pouze časopisecky) a motivy díla, o nichž se jako pisatel dopisů přímo nebo nepřímou

zmiňuje. Záměrem přitom je pouze upozornit na daný dopis nebo jeho prvek jako na interpretační či textový pramen díla, ale další cestu, tedy interpretaci samu, již přenechat čtenáři.

Pomezí charakter dopisu, který je zároveň textem básnickým i dokumentárním, se snaží respektovat a vyjádřit i kompozice knižní edice. Podobně jako v Korespondenci Boženy Němcové a na rozdíl například od svazků Korespondence T. G. Masaryka, ale i Otokara Březiny téměř všechny editorské vstupy, jako jsou vysvětlivky, ediční komentář a technické údaje o dopisech, odsouváme v knize mimo vlastní pásmo dopisů (jediným typem poznámky pod čarou přímo na stránce dopisu jsou poznámky bezprostředně nutné k porozumění, zejména překladové, anebo upozornění na cizí přípisů či vlastnosti rukopisu, o nichž se mluví v textu a nelze je reprodukovat tiskem), aby dopisy mluvily vlastním hlasem a mohly být vnímány v první řadě jako svébytná básnická výpověď. Věcná „informace“ je z tohoto pohledu druhořadá a „vysvětlení“ není pro tento typ textu a čtenářského naladění nezbytné ani žádoucí.

Přesto jsou dopisy zároveň podstatným biografickým, historickým a literárněhistorickým pramenem. Celkový životopisný a literární kontext každého knižního souboru podávají rámcové **komentáře**. Pro zájemce o detailnější souvislosti následují za edicí obsáhlejší **vysvětlivky**, především identifikující původ různých citací a odkazů, které se nám podařilo dohledat (kromě referencí k vlastnímu dílu jsou to nejčastěji citáty z Bible a z díla Otokara Březiny), názvy zmiňovaných knih a uměleckých děl, vysvětlení dobových reálií i výrazů atd. Samostatný oddíl aparátu tvoří **soupis dopisů** s podrobným popisem uložení (vzhledem k zmíněné rozptýlenosti) a fyzické i grafické podoby každého jednotlivého dopisu (vzhledem k vizuální výraznosti a rozmanitosti, o níž se zmíním dále). **Ediční poznámka** shrnuje jednak obecné zásady uplatněné v celé edici, jednak konkrétní úpravy. Na závěr jsou uvedeny seznamy pramenů a literatury a případně i ilustrací. Podstatnou součástí aparátu tvoří **jmenný rejstřík s heslářem**, který je z velké části výsledkem pramenového bádání v archivech a matrikách, a naopak akcentuje faktickou stránku dopisů.

Přiřadit jméno z dopisu k jménu v dokumentu je někdy problematické, neboť pisatel listů se stále pohybuje na pomezí pravdy faktické a básnické. I proto veškerý věcný komentář ve vysvětlivkách a jmenném rejstříku může být pouze historickou a někdy i nadbytečnou paralelou k hodnocením a „pravdám okamžiku“ vysloveným v dopise. Například v roce 1922 píše Jakub Deml z Tasova Františku Bílkovi: „Vždyť se člověk v tom kostele musí otravovat, je tam jedovatý had, farář, který mě nenávidí jako každý darebák“ (DEML 2012: II/267). Ačkoli lze zjistit, kdo byl tehdy v Tasově farářem, tato informace text dopisu, ba ani celého souboru dopisů nijak neosvětluje. Stejně tak nemůžeme předkládat pisatelův soud jako životopisný fakt o tehdejším tasovském

faráři P. Ondřeji Novákovi. Identifikace jména a základních dat na daném místě korespondence čtenáře nepřiblíží ani „básni“, ani „pravdě“, takže zásada „dohledat, co se dá“ nás někdy staví před otázku, zda je to ještě účelné. Přesto se opakovaně stává, že podobná přebytná informace poslouží jinak či jindy: jako indicie při hledání věcných či chronologických souvislostí u dopisů nedatovaných nebo u osob, jejichž jména neznáme, případně se shodují, v celé rozsáhlé síti dopisů a osob.⁸

Demlovy dopisy jsou obecně velmi zalidněné, například jen jmenný rejstřík ke korespondenci s Františkem Bílkem obsahuje přes 530 hesel. U každého uvádíme alespoň minimální životopisné údaje, přitom si však uvědomujeme, že je nemůžeme v plné míře ztotožňovat s postavami korespondence a korespondenční sdělení neproblematicky pokládat či vydávat za fakta. Jsou to často mínění a soudy pronesené v určité souvislosti a tyto souvislosti můžeme hledat, v některých případech je věcně ověřovat či korigovat, mimo jiné v dalších básnických korespondencích. Podobně je důležité hovořit osobně s pamětníky, dát jim slovo a jejich výpověď opět nezaměňovat s ověřenými fakty, ale vnímat ji jako osobní vzpomínku, prožitek a vyprávění určitého zainteresovaného člověka.

Při setkáních s dosud žijícími adresáty nebo aktéry korespondencí si dvojnásob uvědomujeme, že jména v dopisech patří nejen postavám básnického či epistolárního díla, ale i skutečným lidem. To je důležité zvažovat zejména u některých listů z konce básnickova života. Jakub Deml v té době nesměl publikovat a zároveň se mohl čím dál méně se svými blízkými setkávat osobně. Dva roky před jeho smrtí odešla z Tasova dlouholetá spolupracovnice Marie Rosa Junová, provdaná Vodičková. Dopis zůstal poslední otevřenou „publikační“ cestou, ale někdy i jedinou možností, jak vést soukromý, neveřejný

8 Jako příklad jedné z postav zmíněných zcela okrajově, avšak významných pro identifikaci jiné postavy dopisů a díla, lze uvést jistou tetičku „pana Klementa“, o němž Deml opakovaně psal Evermodu Vladimíru Balcárkovi v letech 1912 až 1914 (viz DEML — BALCÁREK 2013), obvykle v souvislosti s jejich společným pražským známým, strahovským premonstrátem Ludvíkem Bláhou. Vše kromě titulu „pan“ navesťovalo tomu, že jde rovněž o premonstráta s řádovým jménem Klement, který se v té době skutečně na Strahově vyskytoval. K identifikaci „pana Klementa“ s pozdějším benediktinem, kazatelem, zakladatelem skautské organizace ministrantů Legio angelica a obnovitelem Sázavského kláštera Metodem Karlem Klementem (1889–1979) nás dovedla Demlova jediná otázka na nejmenovanou „tetičku Klementovu z Hradčan“ v dopise z 10. ledna 1914 v kombinaci s jinou marginální zmínkou v mnohem pozdější knize *Zapomenuté světlo* (1934) o někdejších Demlových stýcích s Metodem Klementem na Hradčanech. Podle matričních údajů o rodičích Karla Klementa (řádové jméno Metod přijal až ve dvacátých letech) bylo možné nalézt hradčanskou adresu i jméno jeho tety Marie Černé, a tak totožnost „pana Klementa“ potvrdit.

hovor, postěžovat si. V podobných případech se nevyhneme otázce, zda případná publikace dopisu ještě dnes někoho nezasáhne. A zda ve vlastních komentářích či vysvětlivkách nezobecňujeme nebo automaticky nepřejímáme jako neutrální informaci určitý sugestivní situační výrok, třeba i proto, že nemáme dostatek pramenů.

Fyzická podoba, písmo a vzhled dopisů

Výraznou charakteristikou Demlových dopisů je vždy čitelný, a přece v mnoha rysech proměnlivý rukopis, do tištěné podoby mnohdy nepřenosný. Básník používal různé, někdy i miniaturní, nebo naopak nápadně velké formáty dopisních papírů. Právě tato **nepravidelnost**, která je ostatně typická pro všechny roviny Demlova psaní i vydávání knih, podstatně komplikuje knižní vydání faksimilií. Na některých dopisních papírech je natištěna grafika, pisatel používá barevné inkousty (zejména červený) i jiné způsoby zvýraznění jednotlivých slov, někdy kreslí do dopisů ozdobné iniciály a drobné kresbičky, písmo je výrazně stylizované. Jiné dopisy (např. ze začátku září 1913) vypovídají o velkém citovém pohnutí pisatele už neobvyklým rozvržením textu na stránce, množstvím připsků na okrajích v různých směrech čtení atd.

Grafickou pestrost a variabilitu originálu však tištěná podoba vždy nějak potlačuje. Nad listy nejednou vzniká otázka, jakým způsobem některé rysy v edicích přiblížit alespoň částečně. Ve vzájemné korespondenci s Františkem Bílkem jsme reprodukovali všechny Demlovy a Bílkovy originální kresby, ale například opakující se Bílkovy grafiky natištěné na dopisních papírech obou pisatelů nereprodukuje. Někdy je pro kontext dopisu důležitý také odkaz na obrázek na dopisním papíru (a tedy i jeho reprodukce), jindy je pro význam dopisu důležitá i barevnost písma (kterou z technických důvodů reprodukovat nemůžeme, a tak ji musíme alespoň popsat v poznámce). Deml také v některých listech podtrhává, a to i v listech přijatých, což vypovídá o jeho způsobu čtení, ale ne o záměru pisatele, původ zdůraznění je v takových případech nutno rozlišit. Proto je i při grafickém ztvárnění edice důležité stále se vracet k originálům a uvažovat o tom, které rysy originálu zachovat, které z nich lze ujednotit a které jsou výjimečné a potřebujeme pro ně najít grafické řešení ad hoc. Extrémním případem graficky téměř nepřevoditelného dopisu byl například první dochovaný list Františka Bílka Jakubu Demlovi, obsahově závažný (DEML — BÍLEK 2012: 42–47 a 547–548). Bílek v něm nad vlastní text výkladu modlitby Otčenáš paralelně připsal tužkou jednotlivá slova Otčenáše, na něž výklad navazuje. Dále dopis členil marginálními poznámkami a nadpisy a některá slova podtrhl. Další slova pak po přijetí dopisu podtrhl Deml. Kvůli poznámkám tužkou nebylo možné pořídit čitelné faksimile. Nakonec jsme našli řešení díky tištěnému znění tohoto dopisu v Demlově knize *Slovo k Otčenáši Františka Bílka*, kde byly pro různé úrovně textu použity různé velikosti i řez písma.

Jazyk a pravopis

Ediční zásady se v několika bodech v prvních třech svazcích vyvíjely, ve více-méně ustálené podobě jsou podrobně vloženy ve třetím a čtvrtém svazku řady (DEML — BÍLEK 2012: 1/579–605; DEML — BALCÁREK 2013: 371–388).

Protože k textu dopisu přistupujeme primárně jako k textu literárnímu či básnickému, při jeho úpravách postupujeme ve shodě s edičními zásadami vypracovanými pro české beletristické texty. Základní orientaci nám poskytuje příručka *EDITOR A TEXT* (2006). Přihlížíme však k specifickým Demlova stylu. Ve shodě s edicemi Demlovy básnické prózy, které připravil Vladimír Binar, zachováváme (s výjimkou zjevných chyb) zvláštnosti jeho interpunkce, zejména užívání dvojteček a pomlček.⁹

Velmi obtížnou kapitolou je u Demla používání velkých písmen, které může být v některých případech motivováno současně dobovou pravopisnou konvencí či estetickou (například symbolistní) tendencí, ale i náboženskou úctou, navíc v analogických případech často kolísá. V takových mnohoznačných případech zachováváme velké či malé písmeno ve shodě s originálem, někdy i tam, kde by v beletrii mohla velká písmena působit rušivě, nadbytečně a nejednotně.

Častěji, než by tomu bylo v básnickém či beletristickém textu, zachováváme zvukovou podobu originálu, kromě neobvyklých dělek i některé tvaroslovné archaismy (například nepravidelně užívané genitivy na *-ův*, zachováváme též akuzativ *ne/přátely*) a různé odchylky od pravidelné větné stavby. V tomto ohledu se naše edice do značné míry (s výjimkou interpunkce) přibližuje zásadám užitým v Korespondenci Boženy Němcové (ADAM 2006).

III. Nadějně vyhlídky

Na počátku roku 2012 seminář, který se korespondencí Jakuba Demla prakticky zabýval pět let, náhle skončil pro nedostatek financí na výuku. Práce tedy pokračovala již mimo rytmus a rámec univerzitní výuky na dobrovolné bázi, ve volném čase: studenti, kteří dokončovali své diplomové práce, se účastnili jednosemestrálního bytového diplomního semináře, pokračovala i příprava rozpracovaných svazků Korespondence Jakuba Demla a s tím spojené bádání v archivech, cesty za pamětníky, čtení pro veřejnost. Původní praktický úkol — systematicky soustřeďovat, opisovat a pořádat nezpracované básnickovy dopisy — se tím však značně zkomplikoval.

Ediční řadu, navzdory tomu, že pokračovala jako soukromá iniciativa, v té době už kolegiálně podporovali další badatelé, editoři, pracovníci archivů a muzeí, pamětníci, sběratelé, čtenáři. Vydání všech svazků dotovalo Ministerstvo

9 „Pokud jde o interpunkci, zasahujeme do ní jen v pravopisně a významově nutných případech, majíce na zřeteli rytmickou strukturu Demlovy povytce orální prózy. Do Demlova specifického používání dvojteček, otazníků, vykřičníků a uvozovek nezasahujeme“ (BINAR 1990: 229; srovnej IDEM 2013: 514).

kultury ČR, v jednom případě i Nadace Český literární fond a ve dvou případech výrazně přispěla na ediční přípravu knih Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.

Edice, tedy zpřístupňování primárních pramenů, je v současném akademickém hodnocení považována za „projekt“ či „výstup“ neplnohodnotný, spíše druhořadý (na rozdíl například od tohoto článku, který vznikl na základě ediční práce řady lidí a je od ní odvozen). To nic nemění na smyslu takového úkolu v případě Demlových dopisů ani na rozhodnutí editorů se mu dál věnovat. Absolventi edičního semináře však postupně studium ukončili, odešli většinou mimo akademickou sféru do různých zaměstnání nebo na rodičovskou dovolenou. Vznikla otázka, na jaké bázi pokračovat. Postupně se před námi rýsovalo několik cest:

Pokud jsme chtěli soustavně rozšiřovat archiv dopisů a do ediční řady Korespondence zahrnout další rozsáhlé svazky (přes dvě stě nebo tři sta dopisů), edičně i badatelsky obtížné, jako jsou korespondence s Otokarem Březinou, Jaroslavem Durychem či Josefem Florianem, bylo potřeba hledat nějakou institucionální záštitu a takové uspořádání práce, které by umožnilo zabývat se těmito soubory po několik let pokud možno souběžně a při intenzivnější spolupráci několika badatelů, editorů a redaktorů.

Druhá cesta spočívala v tom, že budeme pokračovat formou zájmové činnosti v ediční přípravě jednotlivých knih pomalejším tempem a zaměříme se na útlejší svazky (kolem sta dopisů), literárněhistoricky snad méně atraktivní a ne tak náročné na dlouhodobou spolupráci více lidí, zato básnický silný a přitažlivý čtenářsky, například na dopisy Antonii Svobodové či Jaromíru Doležalovi Pojezdnému.

Minimální variantou bylo dokončit rozpracované svazky a vrátit se na počátek: soustředit se dlouhodobě jen na elektronický archiv fotografií a přepisů a zvažovat, jakou formou jej v budoucnu zpřístupnit veřejnosti. Ke knihám se případně vrátit v příznivějších časech.

První verze tohoto článku vznikala v době, kdy se třetí možnost jevila jako nejrealnější. Přestože se Ediční a textologické oddělení Ústavu pro českou literaturu AV ČR v roce 2012 postavilo za náš záměr vydat během pěti let čtyři nejrozsáhlejší a pro literární historii nejzávažnější Demlovy korespondence s Otokarem Březinou, F. X. Šaldou, Josefem Florianem a Jaroslavem Durychem, projekt s názvem *Obraz české literatury v korespondencích a díle Jakuba Demla*, na němž měli pracovat vesměs absolventi semináře, v soutěži Grantové agentury České republiky neuspěl. Odborníci jej hodnotili příznivě, avšak předsednictvo Grantové agentury nebylo přesvědčeno, že odhadované náklady a čas na přípravu jsou adekvátní.

Povzbuzení odborným hodnocením a poučení zkušenějšími kolegy, že šance jsou malé,¹⁰ jsme se — opět díky podpoře Ústavu pro českou literaturu

10 V obdobných situacích přijde vhod i životní maxima překladatele a editora Jindřicha Pokorného: „Bojuje se až do posledního výstřelu.“

a pomoci Jiřího Flaišmana a Michala Kosáka — v následujícím roce pokusili týž projekt prosadit ve značně zredukované podobě jako tříletý, aby umožnil vydat alespoň první dvě klíčové korespondence a druhé dvě zpracovat proza- tím formou elektronické edice a zevrubné literárněhistorické studie. V této podobě záměr uspěl.

V letech 2014–2016 budou další tři svazky Korespondence Jakuba Demla vznikat na půdě Edičního a textologického oddělení Ústavu pro českou literaturu v Praze. Ještě mimo rámec projektu má vyjít v ediční řadě atypický svazek vzpomínek Jakuba Demla na Josefa Florianu z počátku padesátých let (plánován je na začátek roku 2015), který těsně souvisí s dosud nevydanou početnou korespondencí. Na rok 2015 připravuje Šárka Kořínková se spolupracovnicemi svazek dopisů s F. X. Šaldou, současně máme dokončit rozsáhlejší studii o vzájemných dopisech Jakuba Demla s Josefem Florianem (autoři Igor Pejchal a Daniela Iwashita); v následujícím roce dvojsvazkovou korespondenci s Otokarem Březinou (v edici Elišky Davidové, Petra Holmana a Ivy Mrázkové) a studii o vzájemné korespondenci s Jaroslavem Durychem (autorky Vladimíra Staňková a Šárka Kořínková). Obě studie přitom chápeme jako předstupeň ke knižnímu vydání těchto dvou Demlových nejrozsáhlejších literárních korespondencí. V současnosti však můžeme hovořit pouze o přání.¹¹

Za tři roky budeme znovu stát před otázkou, kterou cestou pokračovat.

Stať je součástí projektu GA14–32413S *Obraz české literatury v korespondencích a díle Jakuba Demla (II.)*, podpořeného Grantovou agenturou ČR.

Prameny

BŘEZINA, Otokar

1932 *Listy Otokara Březiny Jakubu Demlovi* (Tasov: vydal Jakub Deml)

2004 *Korespondence I–II*; ed. Petr Holman (Brno: Host)

DEML, Jakub

1933 *Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi* (Tasov: vydal Jakub Deml)

1978–1983 *Dílo Jakuba Demla I–XIII*; edd. Vladimír Binar, Bedřich Fučík (Praha: Rukopisy VBF)

s. a. (sedmdesátá nebo osmdesátá léta 20. století)

Listy Jakuba Demla Josefu Florianovi; ed. Jaroslav Staněk (Praha: strojopis)

1980a *Dopisy Jakuba Demla Vítězslavu Nezvalovi*; ed. Vladimír Binar (Praha: Rukopisy VBF)

1980b *Listy Jakuba Demla Janu Amosi Vernerovi*; ed. Vladimír Binar (Praha: Rukopisy VBF)

11 Ostatně mottem celého tohoto článku by mohlo být židovské přísloví, které mi v jiném, mnohem závažnější souvislosti právě připomněl básník Petr Hruška: „Chceš-li rozesmát Boha, svěř se mu se svými plány.“

- 1980c *Trialog*. Soubor korespondence Vladimíra Holana, Jakuba Demla a Vlastimila Vokolka; ed. Vladimír Binar (Praha: Rukopisy VBF)
- 1982 *Listy Jakuba Demla Čeňku Vořečkovi*; ed. Vladimír Binar (Rukopisy VBF)
- 1991 „Dedikace Jakuba Demla Vítězslavu Nezvalovi — Dopisy Jakuba Demla Vítězslavu Nezvalovi“; ed. Vladimír Binar; *Souvislosti* II, č. 2, s. 130–142
- 1994 „Listy Jakuba Demla Marii Kalašové“; edd. Vladimír Binar, Stanislav Wimmer; *Česká literatura* XLII, č. I, s. 78–97
- 1996a *Rozmilý Jene Martine Vochoči. Dopisy Jakuba Demla a Marie Rosy Junové Martinu Janu Vochočovi z let 1937–1952*; ed. Vladimír Kaiser (Ústí nad Labem: Albis international)
- 1996b *Trialog (Nezval — Deml — Holan)*; soubor vzájemné korespondence, dedikací, básní a esejistických projevů, ed. Vladimír Binar (Praha: Rukopisy VBF); tiskem výbor in *Revolver revue*, č. 32, s. 169–207 [1986]
- 1998 *Píšu to při světle nočním. Výbor z korespondence z let 1940–1961*; edd. Marek Neukla, Jiří Olič (Praha: Torst)
- 1999a *Zakázané světlo. Výbor z korespondence z let 1930–1939*; ed. Jiří Olič (Praha/Litomyšl: Paseka)
- 1999b „Adresát Bedřich Fučík; část Listy Jakuba Demla“; edd. Vladimír Binar, Zuzana Dětáková; *Revolver revue*, č. 40, s. 126–144
- 2001 *Milý pane Josefe B.*; edd. Mojmír Trávníček, Jiří Hrabal (Vsetín: Masarykova veřejná knihovna)
- 2006 „Z korespondence Jaroslavu Durychovi“; ed. Michal Charypar; *Revolver revue*, č. 63, s. 99–118
- 2013 *Pozdrav Tasova*; ed. Vladimír Binar (Brno: Host)
- DEML, Jakub — BALCÁREK, Evermod Vladimír
- 2013 *Příteli Evermodu Balcárkovi místo českého diplomu. Vzájemná korespondence Jakuba Demla a Evermoda Vladimíra Balcárka*. Korespondence, sv. IV; edd. Lenka Žehrová, Šárka Kořínková, Daniela Iwashita, Eliška Davidová (Praha/Podlesí: Dauphin)
- DEML, Jakub — BÍLEK, František
- 2012 *Číslo jednací: láska. Vzájemná korespondence Jakuba Demla a Františka Bílka*. I/1901–1906; II/1912–1928; Korespondence, sv. III; ed. Iva Mrázková (Praha/Podlesí: Dauphin)
- DEML, Jakub — FENCL, Matěj
- 2011 *I tento list považujte za neúplný. Dopisy Jakuba Demla příteli Matěji Fenclovi*; Korespondence, sv. II; ed. Šárka Kořínková (Praha/Podlesí: Dauphin)
- DEML, Jakub — ŠEVČÍK, Josef
- 2010 *Carissime, kde se touláte? Dopisy Jakuba Demla příteli Josefu Ševčíkovi do Babic*; Korespondence, sv. I; edd. Šárka Kořínková, Iva Mrázková (Praha/Podlesí: Dauphin)
- DEML, Jakub — VÁCHAL, Josef
- 2005 *Milý a dobrý hochu — Milovaný, důstojný pane!*; ed. Marcela Mrázová (Praha: Trigon)
- KOMU?
- 2011 *KOMU svěříti tento list? Korespondence Jakuba Demla do roku 1918*; edd. Daniela Iwashita et al.; *Literární archiv. Sborník památníku národního písemnictví*, č. 43

KOŘÍNKOVÁ, Šárka

2010 *Dopisy Jakuba Demla Matěji Fenclovi (1905–1912)*; diplomová práce (Praha: FF UK, Ústav české literatury a literární vědy)

MASARYK, Tomáš G.

2008 *Korespondence T. G. Masaryk — slovenští veřejní činitelé (do r. 1918)*; ed. Jan Rychlík (Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR)

2009 *Korespondence T. G. Masaryk — staročeši*; edd. Helena Hokešová, Vlasta Quagliatová; úvodní studie Jan Bílek, Helena Hokešová (Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR)

MILOTOVÁ, Marta

2011 „Strýček z vily (Vzpomínky na Jakuba Demla)“; *Souvislosti XXII*, č. 2, s. 94–106

MOLDOVÁ, Klára

2012 *Demlova rodina v dopisech a díle*; diplomová práce (Praha: FF UK, Ústav české literatury a literární vědy)

MRÁZKOVÁ, Iva

2010 *Vzájemná korespondence Jakuba Demla a Františka Bílka (1901–1928)*; diplomová práce (Praha: FF UK, Ústav české literatury a literární vědy)

NĚMCOVÁ, Božena

2003–2007 *Korespondence I–IV*; edd. Robert Adam, Magdaléna Pokorná, Lucie Saicová Římalová, Stanislav Wimmer; vědecká redakce Jaroslava Janáčková (Praha: Nakladatelství Lidové noviny)

PEJCHAL, Igor

2013 *Listy Jakuba Demla Josefu Florianovi*; diplomová práce (Praha: FF UK, Ústav české literatury a literární vědy)

ŠALDA, František X.

1972 „Další dopisy F. X. Šaldy Jakubu Demlovi“; ed. Miloš Kouřil; *Literární archiv* 7, s. 81–92

ŠALDA, František X. — DEML, Jakub

1969 „Vzájemná korespondence F. X. Šaldy a Jakuba Demla“; edd. Květoslava Neradová, Jiří Němec; *Literární archiv. Sborník památníku národního písemnictví* 3–4, s. 322–407

ŠEVČÍKOVÁ, Kateřina

2012 *Dopisy Jakuba Demla Timotheu Vodičkovi z let 1944–1961*; diplomová práce (Olomouc: Univerzita Palackého)

ŽEHROVÁ, Lenka

2011 *Korespondence Jakuba Demla s Vladimírem Evernodem Balcárkem*; diplomová práce (Praha: FF UK, Ústav české literatury a literární vědy)

Literatura

ADAM, Robert

2006 „Ediční poznámka (III)“; in Božena Němcová: *Korespondence*, sv. I (Praha: Nakladatelství Lidové noviny), s. 272–278

BIBLIOGRAFIE

2011 *Bibliografie Vladimíra Binara*; sestavil Michael Špirit, úvod Jan Wiendl (Praha: www.ipsl.cz)

BINAR, Vladimír

1990 „Ediční poznámka“; in Jakub Deml: *Miriam — Moji přátelé*; ed. Vladimír Binar (Praha: Odeon), s. 224–230

2010 *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi* (Praha: Triáda)

2013 „Ediční zpráva“; in Jakub Deml: *Pozdrav Tasova*; ed. Vladimír Binar (Brno: Host), s. 509–515

DAVIDOVÁ, Eliška

2012 *Publicistika Jakuba Demla*; diplomová práce (Praha: FF UK, Ústav české literatury a literární vědy)

EDITOR A TEXT

2006 *Editor a text. Úvod do praktické textologie*; kolektiv autorů ÚČL ČSAV; edd. Rudolf Havel, Břetislav Štorek, 2. vyd., edd. Jiří Flaišman, Michal Kosák (Praha: Paseka)

FUČÍK, Bedřich — BINAR, Vladimír

2000 „Zpráva o uspořádání Díla Jakuba Demla“; *Revolver revue*, č. 42, s. 181–241

IWASHITA, Daniela

2011 „Dílo v druhé osobě. Korespondence v rukopisech a knihách Jakuba Demla do roku 1918“; in *KOMU svědčí tento list? Literární archiv. Sborník památníku národního písemnictví*, č. 43, s. 9–29

JAKOBSON, Roman

1995 „Lingvistika a poetika“; in idem: *Poetická funkce*; ed. a překl. Miroslav Červenka (Jinočany: H & H), s. 74–105

Résumé

This paper presents an account of the editorial work performed so far on the volumes of *The Correspondence of Jakub Deml* published in the editorial series launched in 2010 by the Dauphin Publishing House. Over a period of five years (2007–2011) a student seminar at the Faculty of Arts, Charles University in Prague systematically collected unpublished letters written by Czech poet Jakub Deml and prepared their editions. The students' work (especially by Šárka Kořínková and Iva Mrázková, and other editors) became the foundation for the editorial series which aims at issuing more comprehensive collections of the poet's letters. Having summarised the first four volumes already published (containing letters to and from the priests Josef Ševčík, Matěj Fencl, Evermod Vladimír Balcárek and the artist František Bílek), the paper gives an overview of specific features of Deml's epistolography including a great number and variety of addressees and styles, a great dispersion and number of manuscripts (running into the thousands), variants of the same letter (with later copies and printed versions). The paper also outlines some dilemmas faced by the editors involving significant references between Deml's letters and poetic works, relations between the letters and external events, questions about graphical features of the letters and about editorial principles regarding language and orthography. The paper concludes with an outline of objectives for future research and possible next editions.

Klíčová slova / Keywords

Jakub Deml — dopisy — básnické dílo — dokument — ediční práce — Vladimír Binar — Josef Ševčík — Matěj Fencel — František Bílek — Evermod Vladimír Balcárek — Otokar Březina — F. X. Šalda — Josef Florian — Jaroslav Durych — Katolická moderna — Antonie Svobodová — Jaromír Doležal Pojezdný

Jakub Deml — letters — poetic works — document — editorial work — Vladimír Binar — Josef Ševčík — Matěj Fencel — František Bílek — Evermod Vladimír Balcárek — Otokar Březina — F. X. Šalda — Josef Florian — Jaroslav Durych — “Roman Catholic Moderne” — Antonie Svobodová — Jaromír Doležal Pojezdný